

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนอย่างเป็นระบบตามแบบของการศึกษาทางตะวันตกตั้งแต่ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยความมั่นคง ปลอดภัยและประชาชนได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นในทุกทาง เช่นเดียวกับประเทศที่เจริญทั้งหลายในโลก แต่ขณะเดียวกันความเจริญก้าวหน้าในประเทศไทย ได้รับมานั้น ประเทศชาติต้องแลกกับความเสื่อมสลายในหลายรูปแบบกล่าวคือ ทางด้านสังคม ประเทศต้องเผชิญกับค่านิยมใหม่ที่เน้นวัตถุนิยม และการบริโภค ด้านเศรษฐกิจปัญหาการว่างงาน การเลิกลูกการค้า และปัญหาด้านวัฒนธรรม การเสื่อมสลายทางด้านความเชื่อถือและประเพณีอันดีงาม ปัญหาเหล่านี้นำมาซึ่งความทุกข์ทรมานให้แก่คนในสังคม ซึ่งต้องได้รับการช่วยเหลือให้บรรเทาเบาบางลง มิฉะนั้น ความทันสมัยและความมั่นคงปลอดภัยที่ประเทศคิดว่าได้มานั้นก็จะไม่มีความหมายอะไรเลย (มั่นเกียรติ โกศลนรีดิวงษ์. 2541 : 24 - 26)

ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงต้องกลับมาพิจารณาถึงเป้าหมาย ในการพัฒนาวิถีชีวิตของคนในสังคมให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่เรียกว่าวิถีชีวิตไทย เพราะคนไทยดำเนินชีวิตไปตามปกติ อันเป็นวิถีชีวิตที่มีลักษณะเฉพาะของไทย วิถีชีวิตของคนไทย ดำเนินไปตามเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ทัศนคติ และโลกทัศน์ คนไทยอยู่ที่ไหนก็เป็นคนไทย มีเอกลักษณ์ที่เป็นของตัวเองบอกให้รู้ว่านี่คือคนไทยเพราะมีวิถีชีวิตแบบอย่างซึ่งเป็นแบบไทย ๆ (ทินวัฒน์ มฤคพิทักษ์. 2534 : 23) แนวคิดนี้ยังเป็นพื้นฐานในการปฏิรูปการศึกษาที่สังคมไทยต้องการ โดยจะต้องจัดการศึกษาให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของสังคมไทย (วิชชา เพชรเกษม. 2538 : 10)

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บทการจัดการศึกษาของชาติ กำหนดให้มีการปฏิรูปการศึกษาขึ้นและมีการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการศึกษาซึ่งแตกต่างจากการจัดการเรียนการสอนแบบเดิมมากพอสมควร ซึ่งการจัดการศึกษาในปัจจุบันและอนาคตต้องมีการระดมทรัพยากร และการลงทุนด้านงบประมาณ การเงินและทรัพย์สิน ทั้งจากภาครัฐ องค์กรปกครองท้องถิ่น บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถาน

ประกอบการทั้งในและต่างประเทศช่วยกันระดมทรัพยากรด้านต่าง ๆ เข้ามามีส่วนจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับความต้องการของสังคม (มาตรา 58) เพื่อสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชนในทุกด้านต่อไป ในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ ต้องมุ่งปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข รู้จักรักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่เสรีภาพความเคารพกฎหมายความเสมอภาคและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมและประเทศชาติ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น หน่วยงานทางการศึกษาต้องร่วมกับชุมชน จัดการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของท้องถิ่น นำภูมิปัญญา มาประยุกต์ใช้ให้เกิดคุณค่าและอนุรักษ์ไว้ และความรู้อันเป็นสากลควบคู่กันไป ตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง (มาตรา 7) สังคมต้องมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาต้องพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและการจัดการศึกษาต้องเป็นระบบ ให้เป็นที่ยอมรับของท้องถิ่น (มาตรา 9) และหมวดที่ 4 ว่าด้วยแนวทางการจัดการศึกษามาตราที่ 23, และ 27 เน้นความสำคัญทั้งความรู้ คุณธรรม กระบวนการเรียนรู้ การประยุกต์ใช้ ภูมิปัญญา และให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่จัดทำสารของหลักสูตร ในส่วนที่เกี่ยวกับสภาพปัญหาในชุมชน และสังคม ที่สำคัญคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

การหันกลับมามองภูมิปัญญาท้องถิ่น อาจถือได้ว่าเป็นทิศทางที่ดีสำหรับการจัดการศึกษา ในยุคสมัยนี้ ด้วยภูมิปัญญานั้นมิได้เป็นเพียงทักษะการทำมาหากินเพียงอย่างเดียว แต่เป็น ความสัมพันธ์ทั้งทักษะในการดำรงชีวิตและอุดมการณ์ โรงเรียนควรเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของ ชุมชนด้วยมิใช่เพียงสอนเด็กอย่างเดียว นั่นคือ โรงเรียนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมท้องถิ่นอย่าง จริงจัง เพื่อให้เป็นศูนย์กลางของภูมิปัญญาอย่างแท้จริง (นิธิ เอียวศรีวงศ์. 2534 : 43)

ซึ่งแนวทางการนำภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน ประถมศึกษาจากผลการวิจัยของกรมวิชาการ (2539 : 8) พบว่า การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการศึกษา ของหน่วยงานทางการศึกษายังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร มีสาเหตุหลาย ประการด้วยกัน เช่น ไม่เห็นคุณค่าภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่มีทักษะในการ ถ่ายทอดความรู้ และไม่มีเวลามากพอในเรื่องดังกล่าว ไม่มีงบประมาณสนับสนุน และมีการนำภูมิ ปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาการศึกษาค่อนข้างน้อยและสำนักงานคณะกรรมการการ ประถมศึกษาแห่งชาติก็ได้ทำการวิจัย "เรื่องการส่งเสริมภูมิปัญญาไทยในการจัดการศึกษา" (2541 : 36 - 40) พบว่า สาเหตุการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดการศึกษาไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์นั้นมี ปัญหา คือ โครงสร้างทางการศึกษายังกระจุกกระจายมีการแบ่งแยกระดับประถมศึกษาและ

มัธยมศึกษา มีอิทธิพลครอบงำ เนื่องจากอยู่ในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียน สถานศึกษาขาด การสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์ และงบประมาณด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาก ครูผู้สอนในโรงเรียนไม่ มีความเข้าใจในการนำความรู้ และประสบการณ์ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัด กิจกรรมการเรียน การสอนได้ นอกจากนี้ระบบบริหารการศึกษายังไม่เอื้อให้ครูผู้สอนออกนอกสถานศึกษาเพื่อ ประสานงาน แลกเปลี่ยน เรียนรู้ภูมิปัญญากับผู้ทรงปัญญาในท้องถิ่น และนอกท้องถิ่นหรือนำ นักเรียนออกนอกสถานที่และชุมชน ผู้บริหาร ครู ชุมชนบางส่วนยังไม่เข้าใจ ใน 3 เรื่อง คือ ไม่ เข้าใจเนื้อหาของหลักสูตรท้องถิ่น ไม่เข้าใจภูมิปัญญาท้องถิ่น และไม่เข้าใจเนื้อหาความรู้ของผู้ทรง ภูมิปัญญาหรือวิทยากรท้องถิ่นการจัดกระบวนการเรียนการสอนยังไม่เข้าใจเนื้อหาความรู้ของผู้ทรง ภูมิปัญญา หรือวิทยากรท้องถิ่นการจัดกระบวนการเรียนการสอนยังไม่เป็นลักษณะที่ทำให้เด็กเกิด เจตคติที่ดีในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอขาดแคลนผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผู้คนส่วน ใหญ่ ละเลย ละทิ้ง ไม่สนใจภูมิปัญญาไทย ขาดการสร้างสรรค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่าง ต่อเนื่อง ขาดนโยบายในการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นที่กล่าวมานั้น ทำให้หน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลและจัดการศึกษา ในปัจจุบันต้องปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอน โดยเฉพาะการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ จัดการศึกษาซึ่งพบว่ายังขาดแนวทางที่ชัดเจนและดำเนินงานไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์ของ หลักสูตรเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะแสวงหาความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ แนวคิด และทฤษฎีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ใน โรงเรียนประถมศึกษา วิเคราะห์ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความสำเร็จของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ใน โรงเรียนประถมศึกษา เรียนรู้ปัญหาและอุปสรรคของการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการ เรียนรู้ใน โรงเรียนประถมศึกษา แสวงหาตัวแบบและยุทธศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการ จัดการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา โดยคาดหวังเป็นอย่างยิ่งว่าข้อค้นพบจากการวิจัยในครั้งนี้ จะทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับสภาพและปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการ จัด การศึกษา ซึ่งจะ เป็นแนวทาง การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการศึกษา เพื่อนำข้อค้นพบมา ช่วยในการแก้ไข ปัญหา และเป็นประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาของครูผู้สอน ผู้บริหาร โรงเรียน ตลอดจนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลาย ได้มีการวางแผนที่จะพัฒนาการจัดการศึกษาให้มีการนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไปใช้และดำเนินการในโรงเรียนอย่างแพร่หลาย และมีประสิทธิภาพ

จุดมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียน

ของสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

2. เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มตัวอย่างและผู้เชี่ยวชาญ

ประชากร ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

ปีการศึกษา 2544 จำนวน 251 คน และครูผู้สอนโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา
จังหวัดอุทัยธานีปีการศึกษา 2544 จำนวน 2,404 คน

กลุ่มตัวอย่าง

ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

ปีการศึกษา 2544 จำนวน 153 คน ครูผู้สอนโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัด
อุทัยธานี ปีการศึกษา 2544 จำนวน 332 คน

ผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่ ผู้บริหารหรือนักวิชาการที่มีความรู้ ประสบการณ์ในการนำ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 คน

ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่

1. ตัวแปรต้น ได้แก่

1.1 ผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

1.2 ครูผู้สอน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

2. ตัวแปรตาม ได้แก่

2.1 ปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

2.2 ยุทธศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยขอกำหนดความหมายของศัพท์เฉพาะบางคำในการวิจัย การกำหนดคุณศาสตร์การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนประถมศึกษา จังหวัดอุทัยธานี ดังนี้

ยุทธศาสตร์ หมายถึง กลยุทธ์หรือเทคนิควิธีอันชาญฉลาดที่จะทำให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ หรือช่วยให้การดำเนินการได้บรรลุเป้าหมายสูงสุด

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ระบบความรู้ชาวบ้านมีการสร้างสมกันมานานจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นวัฒนธรรมมีการเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่งหรือบูรณาการสูง และเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัฒนธรรม ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์ พัฒนา และมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และสภาพธรรมชาติ รวมทั้งเหมาะสมกับยุคสมัย

ภูมิปัญญาไทย หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถและทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ประยุกต์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย และเป็นภูมิปัญญาที่คนทั้งชาติใช้และปฏิบัติร่วมกัน

ผู้ทรงภูมิปัญญา หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาหรือผู้สร้างสรรค์ภูมิปัญญา หรือเป็นผู้นำภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ มาใช้ประโยชน์จนประสบความสำเร็จมีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับ ยกย่อง สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าภูมิปัญญานั้น ให้แพร่หลายทั่วไปอย่างกว้างขวางใน แต่ละสาขานั้น ๆ

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน และนำภูมิปัญญามาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตจนประสบผลสำเร็จ สามารถถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยการบูรณาการประสบการณ์เข้ากับตนเอง สร้างความคิดรวบยอด ปฏิบัติและเรียนรู้ตามลักษณะเฉพาะตัว และสามารถบูรณาการประยุกต์กับประสบการณ์ของตน โดยเป็นกระบวนการที่มุ่งประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน สนองความแตกต่างระหว่างบุคคล พัฒนาศักยภาพรอบด้านสมดุลย์ และนำไปประยุกต์ใช้ใน ชีวิตจริงได้

การจัดการเรียนการสอน หมายถึง จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรซึ่งครอบคลุม

การจัดบรรยากาศการเรียนการสอน การวางแผนการสอน การใช้สื่อการเรียนการสอน การวัดผล และประเมินผล และปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึง โรงเรียนประถมศึกษาสังกัด สำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดอุทัยธานี ปีการศึกษา 2544

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ หมายถึง การนำบุคคลผู้ทรงปัญญา ท้องถิ่นหรือองค์ความรู้ และประสบการณ์อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนในการจัดการเรียนรู้ ให้กับผู้เรียน ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานีโดยแบ่งเป็นสามด้าน คือ ด้านหลักสูตร ด้านการเรียนการสอน และด้านการประเมินผล

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในด้านการบริหารและการจัดการ หมายถึง การที่ ผู้บริหาร และครูผู้สอนในโรงเรียนศึกษาดำเนินการวางแผน การจัดองค์กรการสั่งการ การ ประสานงาน และการควบคุม โดยนำบุคคลผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ และ ประสบการณ์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในงานวิชาการของโรงเรียน

ผู้บริหารโรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่ ผู้ช่วยครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้ช่วยผู้อำนวยการโรงเรียน และผู้ที่รักษาการในตำแหน่งปฏิบัติหน้าที่ในด้าน การบริหารโรงเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี ปี การศึกษา 2544

ครูผู้สอน หมายถึง ครูที่ปฏิบัติงานด้านการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดอุทัยธานี ปีการศึกษา 2544

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ดังนี้

1. ได้ทราบปัญหาการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ และได้ยุทธศาสตร์ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนครูผู้สอนระดับประถมศึกษา และผู้ที่เกี่ยวข้องจะได้นำข้อมูลที่ค้นพบจากการวิจัยครั้งนี้ไปแก้ไขปัญหาวางแผนกำหนดแนวทาง และวิธีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนประถมศึกษาให้มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
2. เป็นแนวทางที่จะแก้ปัญหาคาดแคลนครูผู้สอนโดยการนำยุทธศาสตร์การนำ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนรู้
3. เป็นการส่งเสริมให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญและข้อดีของการใช้ยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นการ

นำเสนอรูปแบบนวัตกรรมรูปแบบหนึ่งซึ่งผู้บริหารสามารถนำยุทธศาสตร์ ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นไป
ใช้ทำให้ประหยัดงบประมาณ และไม่ทำให้เสียเวลา

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
Nakhon Sawan Rajabhat University